

«Nyere misjonsvitenskap»

Omkring J. Verkuyl's innføring i emnet

AV OLAV GUTTORM MYKLEBUST

I

Ikke i noe land – i hvert fall ikke i protestantisk sammenheng – har det akademiske studium av misjonen så lange tradisjoner som i Nederland. Allerede G. Voetius (d. 1676), professor i teologi i Utrecht, leverte bemerkelsesverdige forarbeider til en vitenskapelig misjonslære, – de første av denne art i den evangeliske kristenhet. Også andre teologer, i det 17. som i de følgende århundrer, beskjefte seg med misjonsteoretiske spørsmål, og bidro på denne måte til fremveksten av en missiologi. Det er imidlertid først i vårt eget sekel at – i Nederland som i andre land – det kan tales om et virkelig gjennombrudd for misjonsstudiets rett til selvstendig representasjon i den teologiske forskning og undervisning. En eksponent for denne utvikling var i begynnelsen av århundret F. E. Daubanton, også han professor i teologi i Utrecht (med bl. a. forpliktelse til å foredra misjonens teori og historie), kjent som forfatter av en omfangsrik fremstilling av misjonsvitenskapens prolegomena (dens idé, objekt, inndeling, historie osv.). Nyskapende og skoledannende ble fra 1930-årene H. Kraemer, og fra 1950-årene – om enn ikke på langt nær i samme utstrekning – J. C. Hoekendijk. Den første av disse var forøvrig ikke missiolog av fag, men religionshistoriker.

Et viktig navn fra de senere decenni er også J. H. Bavinck, i en årrekke professor i misjonsvitenskap ved Det frie universitet i Amsterdam (og Den teologiske skole i Kampen). Denne misjonsforsker har gjennom sine bøker øvd en betydelig innflytelse, ikke bare i Nederland, men også i USA (og andre land, bl. a. Norge). Jeg sikter særlig til hans lærebok i misjonsvitenskap: «Inleiding in

de Zendingswetenschap». Denne bok er et dyktig arbeid og fortjener å studeres også idag.

Forkynnelsen av evangeliet må ha absolutt prioritet, hevder Bavinck. Men forkynnelse er ikke bare ord, men også gjerninger. Det kristne budskap må settes i relasjon til den stedegne samfunns- og kulturform. Et viktig punkt i denne forbindelse er forståelsen av møtet mellom religionene som et møte, ikke mellom trossystemer, men mellom *mennesker*, mellom *personer*. Bavinck leverer et varmt forsvar for «elenciek», dvs. den teologiske drøftelse av religionene i lys av evangeliet, som en legitim og betydningsfull del av misjonsvitenskapen.

En lærebok i missiologi fra midten av 1950-årene må for oss som har opplevd 1960–1970-årenes omveltninger nødvendigvis få et «eldre» preg. Når man leser denne bok med oppmerksomhet, vil man ikke desto mindre oppdage at den – til tross for en orientering som nok må sies å være passé – i flere spørsmål antyder synspunkter som i årene som fulgte, skulle komme til å stå sentralt i misjonstenkningen. Virksomheten for evangeliet blant ikke-kristne (misjon) og virksomheten for evangeliet blant navnkristne (evangelisering), heter det, må anta forskjellig karakter. Men denne ulikhet må ikke overbetones. Den moderne, gudløse kultur i Europa, med voksende uvitenhet om det kristne budskap og voksende motstand mot dette, fører med seg at forskjellen mellom et «ennå ikke» og et «ikke lenger» mer og mer viskes ut. Også når det gjelder forholdet mellom gamle og unge kirker har Bavinck kloke ord å si. Disse kirker – av begge kategorier – er ikke bare medarbeidere i virkeliggjørelsen av det apostoliske oppdrag, men de utgjør én og samme kirke. Derfor kan det rett forstått aldri bli tale om forrang eller underordning, for de utfører arbeidet i fellesskap, som tjenere for den samme Herre.

II

Med de «historiske» momenter som er nevnt ovenfor, er antydning bakgrunnen for det verk som denne artikkel særlig skal dreie seg om: J. Verkuyl's «Inleiding in de nieuwere zendingswetenschap». Forfatteren, siden 1965 Bavinck's etterfølger som professor i misjonsvitenskap ved Det frie universitet i Amsterdam, er en anerkjent autoritet på misjonstenkningens område, med en usedvanlig omfattende og variert produksjon bak seg (bl. a. over 30 bøker).

Hans litterære virksomhet, som naturlig nok står i nær sammenheng med hans arbeid som akademisk lærer, kan karakteriseres som en fruktbar kombinasjon av teori og praksis, av studium og engasjement. Det er typisk at han i slutten av sin store bok siterer, med full tilslutning, J. Aagaards ord om at en misjonsvitenskap som er en erstatning for aktiv deltagelse i misjonsvirksomheten, grenser til blasfemi.

Verkuyl's teologiske grunnholdning er konservativ. Men det er *horisont* over hans tenkning. Spennvidden i interesser og anliggender, slik denne avspeiler seg i hans forfatterskap, inngyder respekt, men først og fremst gir den liv og farge til det stoff han legger frem. Alle de viktige spørsmål som engasjerer verdensmisjonen i vår tid, har han tatt opp til behandling, – på en instruktiv og insiterende måte.

Vil man lære misjonstenkeren Verkuyl å kjenne, tør det være en god idé å begynne med en av hans mindre bøker, som f. eks. den fortrinlige studiebok «De boodschap der bevrijding in deze tijd». Budskapet er det nytestamentlig-reformatoriske, men i aktuell utforming, dvs. under synspunktet «frigjøring» (det *store* spørsmål i vår tid!), – frigjøring fra synd, død og denne verdens makter. Ut fra evangeliet foretar Verkuyl i denne bok et oppgjør med de ulike former for livs- og verdensforståelse og de forskjellige mønstre for menneskelig adferd som religionene og ideologiene i dagens verden representerer.

Hele rikdommen i Verkuyl's idéverden får man imidlertid del i først gjennom hans «Inleiding», en bok som kan betraktes som hans missiologiske hovedverk. Det er blitt en omfangsrik bok (571 sider, stort format), men først og fremst en bok som på en overbevisende måte dokumenterer forfatterens solide kunnskaper og sikre *judicium*. Litteraturfortegnelsene, som det er mange av (en i slutten av hvert kapittel), er meget verdifulle og fortjener å nevnes spesielt.

Det er en innføring i den *nyere* misjonsvitenskap Verkuyl har villet gi oss, og dette sikte – som er konsekvent gjennomført – fortjener han megen ros for. Utviklingen i de siste årtier, såvel innen misjonen selv som i de miljøer den opererer i, gjør det til en bydende nødvendighet å foreta en ajourføring av de tradisjonelle oppfatninger, holdninger og arbeidsmønstre. Det er nettopp dette Verkuyls opus gjør. To synspunkter – jfr. Bavincks «antydninger» ovenfor – dominerer fremstillingen: gjennombruddet av sekularismen som herskende livsholdning i den vestlige, den «kristne» ver-

den (med de forpliktelser til misjonerende innsats dette innebærer), og prinsippet om gjensidighet i tjenesten, dvs. den tjeneste som de gamle og de unge kirker er sammen om, – en tjeneste hvor det gjensidig gis og mottas.

Etter et par åpningskapitler om studiet av misjonen som teologisk disiplin i fortid og i samtid, i vestlige land og i den tredje verden, gir verket en detaljert og klargjørende fremstilling av samtlige «klassiske» misjonsvitenskapelige temata: det bibelske grunnlag, motiv og mål, metoder og arbeidsformer, – med konsentrasjon om kirkene i Asia, Afrika og Latin Amerika inkl. slike spørsmål som økumeniske relasjoner, teologisk utvikling og forholdet til stedegen arv og nye ideologier. At det i et eget kapittel gjøres rede for holdninger og synsmåter vedr. problemet «evangeliet og religionene», sier seg selv. Kristendommens/kirkens spesielle forhold til jødedommen og jødefolket (inkl. staten Israel) behandles i et eget hovedavsnitt og under synspunktet «forkynnelsen av evangeliet om det messianske rike». Dette avsnitt er plassert programmatisk i umiddelbar tilslutning til kapitlet om det bibelske grunnlag (hvor forøvrig Det gamle testament vies stor oppmerksomhet) – et trekk i disposisjonen som minner om B. Sundklers «Missionens värld», utgitt vel et decennium tidligere, hvor et tilsvarende avsnitt, her med tittelen «Kyrkans samtal med judendomen», har fått den samme plassering.

Enkelte kritiske bemerkninger kunne man nok ha lyst til å komme med. Det gjelder bl. a. verkets karakter av kompendium eller håndbok. Proporsjonene er heller ikke alltid de beste. Så sentralt som spørsmålet om evangeliet og jødefolket er, kan det neppe sies å ha krav på en så bred omtale som det her har fått, nemlig over 60 sider (kapitlet om evangeliet og religionene er på bare vel 40 sider). Også bokens store omfang kan nevnes. En strengere komposisjon og en større økonomi i valg og presentasjon av stoffet ville ha vært en vinning. På denne måte ville det også ha vært mulig å unngå å begrense – i strid med forfatterens egne intensjoner – fremstillingen til Asia, Afrika og Latin Amerika. At leseren blir stillet i utsikt nok en bok, en bok som skal behandle evangelisering av det sekulariserte Europa, – er selvsagt utmerket, men det ville ha vært en fordel å ha fått det hele presentert i ett og samme verk. Hvorfor bare *Europa*, forøvrig? Det er dog *Vesten* det gjelder!

III

Verkuyls sterke fremhevelse av at misjonens adressat er menneskene og folkene såvel utenfor som innenfor kristenheten som geografisk begrep («ennå-ikke-kristne» og «ikke-lenger-kristne»), settes i relieff gjennom en sammenlikning med de synsmåter andre protestantiske missiologer i samtiden gjør gjeldende. (De romersk-katolske bidrag til misjonsvitenskapen er så omfattende, og til dels også av en så spesiell karakter, at det ikke er mulig også å ta disse med – på en meningsfylt måte – i denne artikkel.)

En inngående og klargjørende drøftelse av misjonsbegrepet inkl. synspunktet «seks kontinenter» har H.-W. Gensichen gitt i sin «Glaube für die Welt», med undertittelen «Theologische Aspekte der Mission». «Misjon» (Weltmission) og «evangelisering» (Volksmission) er begge uttrykk for kirkens vitnetjeneste, men *ulike* uttrykk: misjon er forkynnelse for hedninger (Erstverkündigung), evangelisering er forkynnelse for mennesker som nok står i en kristen sammenheng, men for hvem kirkens budskap og virksomhet er uten betydning. Denne distinksjon må fastholdes, til tross for at en geografisk differensiering mellom de to idag ikke lenger er mulig. I det sekulariserte Europa kan det, ikke en gang blant døpte, gjøres regning med at den kunnskap om dåpen resp. om troen som er forutsetningen for en forkynnelse «tilbake til dåpen», er til stede, – «tilbake til dåpen», er det blitt hevdet, er siktepunktet for evangeliseringen (til forskjell fra «frem til dåpen» som er siktepunktet for misjonen).

Hvor riktig Gensichens distinksjon enn kan være teoretisk, lar den seg neppe gjennomføre i praksis. Også i Vesten finnes det idag millioner av mennesker som ikke har hørt evangeliet, som altså er «ennå-ikke-kristne». Men frem for alt er den livsforståelse og livsholdning som sekularismen – her og i verden forøvrig – representerer, å karakterisere som hedenskap. I denne ikke-kristne ideologi avspeiler seg, kanskje enda klarere enn i de ikke-kristne religioner, det som er hedenskapets virkelige vesen: menneskets vilje til selv å være herre over seg og sin verden, dets vilje til å være lik Gud (Gen. 3), – for å bruke en formulering fra K. Hartensteins gjennomtrengende analyse av hedenskapet som bibelsk-teologisk begrep.

Når det gjelder nordisk misjonsvitenskap, må det først sies noe om B. Sundklers «Missionens värld» (som ble nevnt ovenfor). Slik Sundkler anvender ordet «misjon» i denne bok, refererer det seg til kristen virksomhet i Asia og Afrika, altså de to kontinenter som

tridisjonelt har vært misjonens arbeidsfelter, men også Latin Amerika får en selvstendig – om enn noe mer summarisk – behandling. Prinsipielt forstås misjonen imidlertid som ett med «den missionerende kyrkan i världen» – i Väst som i Öst». Sundkler går inn for perspektivet «seks kontinenter», men av praktiske grunner (bl. a. plasshensyn) har han funnet det nødvendig å begrense seg til de tre. Det er beklagelig at den opprinnelige plan om en sammenlikning av misjonsproblemene i Vesten med situasjonene i Østen og i Afrika ikke ble brakt til utførelse (forord til 1. utg., utelatt i forord til 2. utg.). Nettopp en forsker av Sundklers format ville ha kunnet gi oss en slik helhetsfremstilling.

Det er kanskje ikke unaturlig at det i denne forbindelse sies noe om min «Missionskunnskap». Forordet i Verkuyls bok er datert mars 1975, forordet i min egen bok juli 1975. Den likhet i synsmåter som de to «innføringer» oppviser, kan bare skyldes en vilje hos begge forfattere til å se arbeidet for utbredelsen av evangeliet «hjemme» og «ute» i ett perspektiv. Det er ut fra denne helhetsforståelse min fremstilling, i umiddelbar tilslutning til det første, grunnleggende kapittel om misjonens motiv og mål, åpner med en utførlig analyse av den verden Kristi kirke idag er konfrontert med. Skal misjonsoppdraget kunne gjennomføres, må det bevisst og konsekvent settes i relasjon til de krefter – politiske, sosiale og religiøse osv. – som former menneskene og folkene i vår tid.

Misjonens arbeidsfelt er ikke bare Asia og Afrika resp. disse kontinenter samt Latin Amerika, men også Europa, Nord Amerika og Australia/New Zealand. De miljøer det kristne budskap skal forkynnes inn i, er ikke bare kulturer bestemt av primal religion, islam, buddhismen osv., men også samfunn behersket av ikke-kristne livs- og verdensanskuelser (humanisme, kommunisme osv.). Denne nye – radikalt nye – situasjon for kristendom og kirke er en uavviselig appell om ny gjennomtenkning av misjonens idé, oppgaver og arbeidsformer. Så vidt jeg kan se, er min «innføring» det eneste forsøk som er gjort på – i én og samme fremstilling – å gi tanken om *hele* verden som kirkens misjonsmark en konkret og konsekvent utforming.

Det opplegg min «Misjonskunnskap» har fått, henger sammen med at den i stor utstrekning gjengir stoff som jeg i mange år har behandlet i forelesninger for teologiske studenter og kandidater. Siktet for disse forelesninger var ikke formidling av et visst kvantum av kunnskaper, men å skape en *holdning* til det oppdrag det

gjelder. Ikke så å forstå at viten i seg selv ikke skulle være nødvendig. Den er det, i dette fag som i alle andre. Men viktigere enn data, teorier og abstraksjoner er den *virkelighet* disse refererer seg til, og da primært som *aktuell* virkelighet.

IV

Skal en innføring resp. en lærebok i misjonsvitenskap også behandle misjonshistorien? Hvilken plass og funksjon skal det historiske stoff eventuelt ha i fremstillingen?

Verkuyl behandler i sin «Inleiding» bare misjonsteorien/misjons-teologien. Det samme gjør en rekke andre missiologer i vår tid (W. Holsten, G. F. Vicedom, H.-W. Gensichen, G. E. Phillips, S. J. Stewart og H. Lindsell). Noen har imidlertid, i tillegg til det teoretiske/teologiske stoff også gitt et historisk riss (Sundkler, Myklebust). En missiolog har gått en mellomveg, dvs. det historiske stoff er tatt med, men bare i form av en drøftelse av prinsippene for misjonshistorieskrivningen og av en karakteristikk av de ulike epoker (Bavinck). Vanligvis behandles misjonshistorien i selvstendige publikasjoner. G. Rosenkranz' store undersøkelse «Die christliche Mission», hvor det anlegges et strengt *teologisk* synspunkt, står i en kategori for seg.

At det følges forskjellige fremgangsmåter i denne sak, er i og for seg ikke noe nytt. G. Warneck, grunnleggeren av den protestantiske misjonsvitenskap, behandlet misjonsteorien og misjonshistorien i separate fremstillinger. Men hans disippel J. Richter, og etter ham også W. Schomerus, gikk inn for en kombinasjon av de to «områder» i én og samme fremstilling. Allerede i de misjonsvitenskapelige bestrebelser i forrige århundre gjør den samme forskjell seg gjeldende. C. H. C. Plaths «Evangelistik» f. eks. gir en innføring både i teorien og i historien, mens H. W. Totties bok – med samme tittel – bare behandler teorien. En fullstendig parallell fra sekelskiftet og de nærmest følgende år frembyr S. E. Jørgensens og V. Sørensens fremstillinger av misjonslæren, – den første tar med historien, den annen utelater den. For Daubanton var misjonshistorien utgangs- og orienteringspunkt for misjonsteorien. Disse to utgjør en organisk helhet, hevdet han, og de kan derfor ikke skilles fra hverandre.

Min «Misjonskunnskap» behandler – som allerede antydnet – også misjonshistorien, men under et ganske bestemt synspunkt. For det første er det bare et *perspektiv* det er tale om. Og for det annet er

hensikten med det historiske stoff, ikke bare eller først og fremst å danne bakgrunn for misjonssituasjonen i samtiden (i så fall ville det «historiske» kapittel ha fått en annen plassering), men å *sette i relieff* de viktige temata boken behandler. «Stedegengjørelse» som aktuelt anliggende har således sin parallell i bl. a. den syriske kirkes misjon i Kina, som av denne grunn skildres relativt inngående. Det aktuelle spørsmål «kirke eller selskap?» blir belyst gjennom en fremstilling – også denne relativt utførlig – av fremveksten av disse ulike organisasjonsformer i Europa i det 19. århundre. Og det moderne problem «misjon og imperialism» viser seg i historiens lys å være et problem som, i ulike sammenhenger og på forskjellig vis, har fulgt misjonen i alle århundrer.

Misjonen er en integrerende del av kirkens liv og arbeid, og den rette plass for behandlingen av dens historie er derfor kirkehistorien. De fleste kirkehistorikere har hatt hverken vilje eller evne til – på en fyldestgjørende måte – å beskrive den *ekspansive* side ved kristendommen, dens transplantasjon i nye samfunn og kulturer. Men at dette *kan* gjøres, er S. Göranssons og T. Christensens nylig avsluttede trebindsverk et veltalende vitnesbyrd om.

V

Til slutt noen bemerkninger vedr. terminologien.

Verkuyls verk har i tittelen betegnelsen «misjonsvitenskap», men i teksten brukes betegnelsen «missiologi». Denne inkonsekvens kan synes underlig, men den henger sammen med den mangel på en éntydig og alminnelig akseptert terminus som har gjort seg gjeldende i misjonsforskningen og misjonsundervisningen like til våre dager. Det skal her ikke gjøres rede for de mange, forskjellige og til dels kuriøse navn misjonsfaget i årenes løp er blitt begavet med: apostolikk, evangelistikk, keryktikk, halievtikk osv., – disse betegnelser hører, som A. Freitag bemerker, forlenget til «det lingvistiske dødsregister». Avgjørende er at den vanlige betegnelse idag er i protestantisk, kontinental inkl. nordisk sammenheng «misjonsvitenskap», i katolsk, latinsk sammenheng «missiologi». Som bl. a. Verkuyls bruk av den siste betegnelse viser, er denne – altså «missiologi» – nå i ferd med å innarbeide seg også ved protestantiske universiteter og høyskoler. «Missiologi» anvendes imidlertid – i begge sammenhenger – ikke bare som synonym for misjonsvitenskap, men også i en snevrere betydning (= misjonsteologi).

Også betegnelsen «misjonskunnskap» brukes i en videre og en

engere betydning, dvs. dels om studiet av misjonsvirkeligheten som helhet (teori og historie samt aktuell situasjon), dels om studiet av misjonsvirksomheten i samtiden («hjemme» og «ute»). Eksempler er henholdsvis W. Bornemanns og J. Richters innføringer, – og bl. a. Sundklers «Missionens värld» (som kombinerer situasjonsanalysen med et eksposé av misjonens bibelske og teologiske grunnlag).

Som betegnelse for en *første* presentasjon av misjonsfaget har jeg funnet det formålstjenlig å bruke betegnelsen «misjonskunnskap», og da i en *inkluderende* betydning. Misjonskunnskap er misjonsvitenskap, men i form av innføring på et presentasjonsnivå av mindre krevende karakter. Nettopp fordi det var en innføring i *misjonskunnskap* jeg ville skrive, ga jeg avkall på – hva i en innføring i *misjonsvitenskap* ville ha vært naturlig og nødvendig – å drøfte misjonsvitenskapens tilblivelse og utvikling, dens begrep og navn, dens plass i den teologiske utdanning og dens forhold til andre vitenskaper. Betegnelsen «misjonsvitenskap» vil jeg reservere for studium i betydning av forskning i kvalifisert forstand. Å trekke en skarp grense mellom de to termini, lar seg imidlertid ikke gjøre.

Betegnelsen «evangelistikk» anvendes fortsatt i Nederland, men ikke i den omfattende betydning den tidligere hadde. Det offisielle navn på lærestolen i misjonsvitenskap ved Det frie universitet i Amsterdam er «misjonsvitenskap og evangelistikk». Det første ord refererer seg til kirkens misjonerende virksomhet «ute», det siste til kirkens misjonerende virksomhet «hjemme» (kristningen resp. gjenkristningen av folk og samfunn i Nederland).

På engelsk har den vanlige betegnelse for misjonsfaget vært «missions», eller mer fullstendig: «the study of missions». Det er karakteristisk at fremstillinger av misjonsteorien/misjonsteologien har slike «alminnelige» titler som «The Gospel in the World» eller «Thine is the Kingdom». I USA er i de senere år betegnelse «misjonsfilosofi» og «misjonsteologi» blitt flittig brukt. Idag synes betegnelsen «missiologi» å slå mer og mer gjennom.

En *felles* terminus for misjonsfaget er i dagens internasjonale og økumeniske situasjon i høy grad ønskelig. Når «missiologi» nå er blitt akseptert og i stigende grad anvendes også i protestantisk sammenheng og også i den engelsk-talende verden (uansett konfesjonell tilhørighet), vil det være naturlig å «satse» på *denne* betegnelse.

Missiologer resp. misjonsvitenskapelige publikasjoner som er omtalt eller nevnt i denne artikkel:

- Anderson, G. H. (red.): *The Theology of the Christian Mission* (New York 1961).
- Bavinck, J. H.: *An Introduction to the Science of Missions* (Philadelphia 1960). Originalens tittel: *Inleiding in de zendingswetenschap* (Kampen 1954).
- Daubanton, F. E.: *Prolegomena van protestantsche Zendingwetenschap* (Utrecht 1911).
- Freitag, A.: *Mission und Missionswissenschaft*. Kaldenkirchen 1963.
- Gensichen, H.-W.: *Glaube für die Welt. Theologische Aspekte der Mission* (Gütersloh 1971).
- Göransson, S./Christensen T.: *Kyrkohistoria. Tre bind, det siste med tittelen «Från västerns religion till världsreligion»*. København og Lund 1969-1976.
- Hartenstein, K.: *Die Mission als theologisches Problem* (Berlin 1933).
- Holsten, W.: *Das Kerygma und der Mensch. Einführung in die Religions- und Missionswissenschaft* (München 1953).
- Jørgensen, S. E.: *Missionslære. Et Udkast* (Christiania 1899).
- Lindsell, H.: *A Christian Philosophy of Missions* (Wheaton 1949).
- Lindsell, H.: *An Evangelical Theology of Missions* (Grand Rapids 1970).
- Phillips, G. E.: *The Gospel in the World. A re-statement of Missionary Principles* (London 1939).
- Plath, C. H. C.: *Evangelistik. Theorie und Geschichte der äusseren Mission*, i O. Zöckler: *Handbuch der theologischen Wissenschaften* bd. IV (2. utg. Nördlingen 1885).
- Richter, J.: *Weltmission und theologische Arbeit* (Gütersloh 1913).
- Richter, J.: *Evangelische Missionskunde*, bd. I *Evangelische Missionsgeschichte*, bd. II *Evangelische Missionslehre und Apologetik* (2. rev. utg. Leipzig 1927).
- Rosenkranz, G.: *Die christliche Mission. Geschichte und Theologie* (München 1977).
- Schomerus, W.: *Missionswissenschaft* (Leipzig 1935).
- Stewart, J. S.: *Thine is the Kingdom* (Edinburgh 1956).
- Sundkler, B.: *Missionens värld. Missionskunskap och missionshistorie* (Stockholm 1963, 2. rev. utg. Stockholm 1970). Engl. utg.: *The World of Mission* (London 1965). Finsk utg. 1965.
- Sørensen, V.: *Missionens Motiv, Maal og Midler. Grundtræk af Missionslæren* (København 1911).
- Tottie, H. W.: *Evangelistik* (Uppsala 1892).
- Verkuyil, J.: *The Message of Liberation in our Age* (Grand Rapids 1975). Originalens tittel: *De boodschap der bevrijding in deze tijd* (2. utg. Kampen 1970).
- Verkuyil, J.: *Inleiding in de nieuwere zendingswetenschap* (Kampen 1975). En engelsk utgave har lenge vært forberedt. Utkommer mai/juni 1978.
- Vicedom, G. F.: *Missio Dei. Einführung in eine Theologie der Mission* (München 1958).
- Warneck, G.: *Das Bürgerrecht der Mission im Organismus der theologischen Wissenschaft* (Berlin 1897).
- Brev fra B. Sundkler til forf. 4/6-1978.
- Missiology *An International Review* (USA, grl. 1973), Protestantisk (konservativ-evangelisk/økumenisk) og romersk-katolsk.